

~~1897~~
BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ
ENCICLOPEDICĂ „SOCEC”

~~Inv. A. 38.583~~

No. 73.

5928

~~Inv. 5928.~~

CAMOENS

POEM DRAMATIC INTR'UN ACT

DE

FR. HALM

Traducere de D. ANGHEL și ST. O. IOSIF

8
699
668

859-122 (A. 032=3)

BUCUREŞTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societate Anonimă

1909

22

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCURESTI

NOTIȚĂ BIO-BIBLIOGRAFICĂ

Eligius Franz Joseph, baron de Münch-Bellinghausen, cunoscut sub numele de Friedrich Halm, s'a născut în ziua de 2 Aprilie 1806 la Cracovia, a studiat în Viena, dreptul, și de la vîrsta de 20 de ani a intrat în cariera administrativă. Multă vreme și-a tăinuit activitatea poetică.

La 1834 drama sa Griseldis, reprezentată la Burgtheater în Viena, sub pseudonimul Friedr. Halm, avu un succes aşa de răsunător, încît fu reluată apoi de către toate scenele mari. Halm a mai scris o serie de drame și tragedii, dintre cari „Fiul pădurilor“ („Sohn der Wildnis“) e cunoscută și la noi. Cel mai mare răsunet l'a avut însă tragedia sa „Gladiatorul din Ravenna“ (1854).

Poeziile lui lirice se citesc și astăzi cu placere.

PERSOANELE

Don Luiz de Camoens.

Don José Quebedo de Castel-Branco, mare negustor,
Perez, fiul său.

Paznicul marelui spital din Lisabona.

Acțiunea se petrece într'o chilioară din spitalul
Lisabonei, în ziua de 10 Iunie 1580.

(O mică odăită cu zidurile sterse și tencuiala căzută pe-alocuri. În dreapta, la mijloc, un pat, alături o spadă cu o harfă d'asupra. Fereastră cu gratii la dreapta. Mai încocace o masă cu un jet: pe masă, manuscrisul Lusiadelor. La stînga altă masă cu două scaune; pe masă: cărți, hîrtii, călimară, pene de scris, pergamente. — Amurg .

SCENA ÎNTÎIA

CAMOENS, NEGUSTORUL QUEBEDO DE CASTEL-BRANCO, PAZNICUL.

CAMOENS

(cu părul și barba cărunte, cu o urmă de rană la mijlocul frunții, cu un bandaj peste ochiul stîng, doarme în pat).

QUEBEDO

(îmbrăcat în bogat costum spaniol, intră prin ușa din mijloc).

PAZNICUL

(cu un mănușchiu de chei la brîu și cu o carte
enormă la subsuoară, îl urmează)

QUEBEDO

(gîfîind, la început cu glas scăzut)

Afurisită scară! Trei rînduri am urcat!
Mai este?

PAZNICUL

Nu, Senore!

QUEBEDO

(ștergîndu-și nădușala)

Fii, Doamne, lăudat!

Sint tot numai o apă! Afurisită scară!
De-abea pot să răsuflu... Aice este dară!
(Iși scoate scufa)

PAZNICUL

(deschizînd condica cea mare și întinzîndu-i-o)

Senor, citește singur de nu te'ncrezi în mine:
Don Luiz de Camoens, numărul cinci. Prea bine!
Și-acuma uite colo... Nu scrie cinci?

QUEBEDO

(aruncînd o privire 'n carte; înainteaă puțin)

Ba da!

Omul acestă însă știi cine-i, dumneata?

PAZNICUL

De und' să-l știu?

QUEBEDO

Din faimă! Că-i doar vestit în lume!
N'ai auzit de dînsul?

PAZNICUL

Senor, noi n'avem nume,
Ci numere, și faima nu intră 'n casa asta...
Don Luis de Camoens, numărul cinci, și basta!
Atîta e'n registru... (închide condica).

QUEBEDO

Prea bine! Văd că ești
Un om cu rînduială!

(examinînd odaia)

Hm! Gratii la ferești!
San Jago! Ce chilie! Ce ziduri! Ce tavan!

PAZNICUL

Aici țineam sărmanii nebuni închiși mai an.
 Dar ăsta, cum venise sfîrșit de oboseală
 Să vrea să stee singur, fiind odaia goală,
 L-am aşezat într'însa aşa cum a cerut.

QUEBEDO

(ironic)

Unde steteau nebunii? Prea bine ai făcut!
 Aşa om, vezi, îmi place! Dea Dumnezeu să poţi
 În balamucul ăsta să mi-i aduni pe toţi
 Mîzgălitorii ăştia de rime...

(Se întoarce și se uită înapoi)

St! Nu-i el?

PAZNICUL

(același joc)

Da. Să-l deștept?

QUEBEDO

(oprindu-l cu mâna ridicată)

Nu... lasă-l! Vorbeşte 'ncetinel!
 Nu vreau să-i tulbur somnul... O să-l aştept.

PAZNICUL

(îndreptîndu-se către ușă)

Senor,
 Mă 'nchin atunci și Domnul să-ți vină 'n ajutor,
 Spre-a-ți izbîndî dorința!...

QUEBEDO

(întinzîndu-i o piesă)

Iți mulțumesc, amice...
 Primește ...

PAZNICUL

(cu o reverență)

Sluga!

QUEBEDO

Lasă ...

SCENA A DOUA

CAMOENS, în asternut; QUEBEDO.

QUEBEDO

(înaintează și se lasă binișor pe un scaun lîngă masa
 din stînga, fără să peardă pe Camoens din ochi).

Ei, iată-mă și-aice!
 San Jago! Cîtă cale și trudă, vai de mine!
 O leacă de odihnă cred că mi se cuvine!

Poftim, eu prin spitaluři! Dar ce să faci?
 [Păcate!]

Cînd ți-e cuprins copilul de duhuri necurate,
 Alergi! Auzi, să-mi facă el neamul de rușine,
 Să mîsgălească versuri, să uite el de mine,
 Să 'ndruge la picioare mereu și să dorească
 Cununi de lauri! Dînsul, ce-o să mă moște-
 [nească,

Și lauri! El, și lauri! De parcă nu i-s tată,
 De bani nici să n'audă! De glorie se 'mbată:
 Cameons pentru dînsu-i supremul ideal!

(cu un ton ironic și compătimitor)

Și, uite, colo-i omul, priviți-l în ce hal!
 O plapomă de lauri pe el, priviți, mă rog!
 Fără de-un ochiu, și palid, și trist, și slăbănoș,
 Acesta-i cîntărețul Lusiadelor faimoase
 Ce la Oran, sub zidul Ceutei, se luptase!
 În cușca asta tristă mărețul bard apune:
 O spadă ruginită și-o liră fără strune
 E-averea lui întreagă! Si viața lui ce-a fost?
 Mizerie și luptă! O, traiu fără de rost!
 Don Luis de Camoens, numărul cinci — și-atît!
 Cum serie la registru . . .

(Mulțumit de sine)

Eu, însă, amărît,
 Batjocorit de dînsul, numit de el netot,
 Eu, ce purtam porecla de cavalerul-cot,
 Eu, care vînd stafide și număr portocale,
 Eu voiu fi fost acela, — dar astăzi am parale,
 Sînt mulțumit de mine și gras și în putere,
 Am trei rînduri de case și am patru galere
 Ce vîntură oceanul cu prețioasă marfă:
 Eu sun în pungă aur, el a cîntat din harfă!
 Ha! cînd l-o vedea Perez, de sigur va 'nțelege
 Si, aruncîndu-și harfa, ca mine va alege.
 Da, trebuie să-l vadă, să vie, să audă
 Din propria lui gură ce neagră și ce crudă
 I-a fost această viață!...

CAMOENS

(se mișcă puțin și suspină ca un om care se deșteaptă)

QUEBEDO

St!... Geme... s'a trezit!

CAMOENS

(cu un suspin)

Deci iar un somn de-o clipă abia m'a amăgit,
 Doar oiu simți pe urmă durerea și mai vie,

Nu somnul cela dulce ce ține-o veșnicie,
 Nu era moartea însăși, ci numai umbra ei.

QUEBEDO

(face, fără să vrea, o mișcare)

CAMOENS

(cu liniște)

Ce mișcă? — Om la mine? Văd bine ochii mei?

(Surprins și cu îndoială)

Cine ești tu? Ce cauți? Ce vînt întîmplător
 Te-a rătăcit pe-aicea?

QUEBEDO

(ridicîndu-se și făcînd căti-va pași spre el)

N' am rătăcit, senor!

Știam pe cine caut: nu sînt adus de vînt...

CAMOENS

(ridicîndu-se pe jumătate, sprijinit cu brațul pe pat)

Aşa e! Da, uităsem aproape cine sînt!
 Veneați, de bună samă, pentr'un epitalam?
 Sau poate-o serenadă?

(arătînd pe masa din stînga)

Priviți, de toate am!
 Alegeti, după voie... găsiți Cârmîne gata:
 Luați, că le dau iefteni.

(Cu o grimază)

Cu doi reali bucata!

QUEBEDO

(refuzînd)

O, nu, senor!

CAMOENS

(care în timpul acesta s'a ridicat din așternut și cu greu sprijinindu-se în spadă, trecînd pe dinaintea lui Quebedo, ajunge la jet, obosit și fără ironie)

Atuncea le vreți chiar pe măsură?
 Sînt istovit acumă și mintea mi-e obscură,
 Imi e cu neputință să mai compun nimic.
 De-abia mai am tărie din pat să mă ridic;
 Luați din astea gata, că nu mai pot să scriu...

(Arată pe masa de alături și aşează spada d'asupra)

QUEBEDO

Eu nu viu după versuri, eu după alte viu!
 Privește-mă în față, Don Luiz, privește bine,
 Nu mă cunoști?

CAMOENS

(examinează pe Quebedo, după o mică pauză)

Mai știu eu?

QUEBEDO

(vesel)

Nu-ți amintești de mine?

CAMOENS

(ca mai sus, dînd din cap cu îndoială)

Nu prea, Señor!

QUEBEDO

La Calvas am fost colegi.

CAMOENS

(pe gînduri)

Cu mine?

QUEBEDO

(rîzînd)

Cu dumneata, firește, la Calvas... Dar cu cine?
 Ne luam de păr adesea și-adesea m'ai scărmănat...
 Gîndește-te! Se poate aşa să fi uitat?

CAMOENS

(cuprinzîndu-și fruntea)

Senor! Să am iertare, or'cîte-mi spui, nu pot
 Să-mi mai aduc aminte. Mi-e capul slab de tot,
 Nu te mai pot cunoaște!

QUEBEDO

San Jago! Domnul meu,
 Ascultă-mă atuncea să-ți spun. Ascultă. Eu
 Sînt chiar José Quebedo de Castel-Branco, știi.
 Fiul Marghitei care te-a botezat . . .

CAMOENS

(după puțină gîndire)

Să fi
 José Quebedo?

QUEBEDO

(încîntat de sine)

Sigur! Chiar în persoană! Eu!
 Cap de doyleac pe vremuri era numele meu,
 Aşa-mi spuneai, ții minte? . . .

CAMOENS

(întunecat și ursuz)

Si ce voiești cu mine,
 José Quebedo? . . .

QUEBEDO

(volubil)

Asta-i! Mă miră cum îți vine
 Să mai întrebi? Venisem să văd ce-ai devenit?
 Iți merge rău, pe semne; pari foarte prăpădit.
 Pe cînd, uit' te la mine, abia mă 'ncape locul,
 Așa-i, se vede, lumea. O roată e norocul!

CAMOENS

(aprobindu-l, cu rezignare)

Intocmai ca o roată!

QUEBEDO

(prietenos)

Sărac între săraci!
 Tu în spitalul ăsta uitat și singur zaci,
 Fără de-un ochiu, albit ești, cu brazde-adînci
 [pe frunte...]

CAMOENS

Ce ai, José Quebedo, cu pletele-mi cărunte
 Si urmele săpate dea-lungul frunții mele?

QUEBEDO

(tot mai lingusitor)

Ei, vremile se schimbă și ne schimbăm cu ele!

Nu mai ești astăzi sveltul și mîndrul favorit
Simpatizat de dame și de cei mari slăvit!
Nu mai ești azi Camoens acel ce-ai fost odată!

CAMOENS

Da, nu mai sănt acela! — Dar or' și cît dispreț
Am astăzi de mărièrea trecutei tinereti —

(Măsurîndu-l cu privirea și respingîndu-l)

N'aștept eu dela tine nici sprijin, nici avînt:
Nu un Quebedo poate să judece ce sănt!

QUEBEDO

(la dreapta, aparte)

Auzi, smintit! San Jago! ți-aș arăta eu ție,
De nu mi-ar fi de Perez...

(Tare, pe un ton linguisitor)

Tot plin de dușmănie!

Eu m'așteptam să aflu o mînă amicală,
Credeam că-ți fac plăcere. Ești năcăjit de boală,
Că de n'ai fi, desigur, m'ai fi primit ca frate,
Si n'ai lua în samă greșelile uitate,
Ci am vorbi mai bine de ce era 'nainte...
De casa părintească îți mai aduci aminte?

Mai știi tu piața unde ne adunam la joc,
Si 'naltele zaplazuri . . . ?

CAMOENS

(ca un zîmbet blajin)

Ej, da!

QUEBEDO

(vioiu)

In or'ce loc,
Tot tu erai mai sprinten, tot tu mai îndrăzneț,
Ai fi urcat un munte după un cuib răzlet,
Primejduindu-ți viața la fiecare pas . . .

CAMOENS

(arătînd semnul)

Da, semnul ăsta 'n frunte de-atuncea mi-a rămas!

QUEBEDO

(ca mai sus)

Parcă mă văd și-acuma, cînd ne scăldam. Tii
Noi nu 'ndrăsneam, tu însă . . . [minte ?]

CAMOENS

(cu însuflețire)

Tot eu eram 'nainte!

(cu tot mai multă căldură)

Mă aruncam în valuri și mă luptam cu ele,
 Pân' ce simțeam deodată că brațele mi-s grele,
 Și m'așezam pe spate ca apă să mă poarte,
 Pe cînd voi, plini de spaimă, steteați pe mal,
[departe.]

(Se ridică, deschizînd larg brațele)

Ce vremuri fericite!

(după o pauză)

Quebedo !

QUEBEDO

(înaintea ză spre el)

CAMOENS

Mîna ta !

Mi-ai fost dușman de moarte odată, nu uita !

(Cu îndoială)

Și mi-ai părut . . .

(Căutînd să alunge o amintire urită)

Dar poate mă 'nșel . . . Vin lîngă mine !
 Întîii ani de școală i-am petrecut cu tine
 Și-acum, în amurgitul funebru-al vieții mele,
 Tot tu mi-aduci aminte de vremile acele

Mai vesele... Sînt singur! și chiar dacă
[mi-ai fi]

Dușmanul cel mai mare, eu tot ar trebui
Să te primesc, Quebedo, ca pe-un amic iubit!

(Il îmbrătișază)

QUEBEDO

(după o pauză, ștergîndu-și ochii)

Și cum ți-a mers de-atuncea, de cînd ne-am
[despărțit ?

Tu ai rămas; eu însă m'am dus cu tatăl meu
Din Calvas la Figuera, — și-acolo-am dat
[de greu.

Nu era glumă, — muncă!

(Se plimbă braț la braț cu Camoens, apoi s'asază
amîndoi la masă).

CAMOENS

Pe mine, vezi tu, soarta
M'a dus în templul unde științele și arta
Domnesc... și la Coimbra, supt liniștitul cer,
Am evocat eroii divinului Homer,
Și-am stat la sfat cu Dante... Acolo-am
[înțeles

Ce este frumusețea și că sînt un ales.

In mine-atunci o mare lumină s'a făcut:
 Tot ce-mi dormea în suflet nelămurit și mut
 A căpătat o formă, culoare și graiu viu,
 Să-am presimțit atuncea cine eram să fiu!

QUEBEDO

(întrerupîndu-l)

Eu, dragul meu, știi bine că nu 'nvățam nimic
 Să am intrat din vreme frumos, ca ucenic
 La un băcan...

CAMOENS

(însuflețit, evocînd)

Cu anii eu am crescut și-apoi
 Am resimțit nevoia de orizonturi noi;
 Mă apăsa a școlii vieată monotonă:
 Să am văzut atuncea măreață Lisabonă
 Să strălucirea curții, pe Regele 'n splendoare,
 Înconjurat de sfetnici în haine orbitoare!
 Eu însă stam de-o parte, privind ca aiurit...

QUEBEDO

(întrerupîndu-l)

Așa priveam la toate și eu, cînd am zărit
 Întîi palatul Bursei și lumea cea bogată...

CAMOENS
 (fără să-l audă)

Atuncea am văzut-o pe ea întâiași dată!
 Și peste lumea 'ntreagă căzù ca o perdea,
 Tot universul parcă se întrupase'n ea!
 Și astfel, precum Domnul în negrul infinit
 A aruncat sămînta luminii, de-a 'nflorit
 Intunecatul haos cu moartele-i ruini, —
 Tot astfel o privire din ochii ei senini,
 În noaptea mea din suflet lucind cînd a căzut,
 Adîncurile-i negre în raiu s'au prefăcut!

QUEBEDO

Și eu, tocmai ca tine! Jupînul meu avea
 O fată, — și ce fată! frumoasă ca o stea!
 Și-avea parale omul, dar și eu econom
 Și chipes, fără stare, dar vezi, și eu, un om...

CAMOENS
 (cu acelaș avînt poetic)

Iubeam! Iubirea noastră era un cînt sonor,
 Eră un glas de harfă, trezit întîmplător
 De-o mînă nevăzută ce-aluneca pe strune
 Si face altă harfă ascunsă să răsune,

Să cînte fără voie, cu fiecare undă,
 Cînd una se trezește, cealaltă să răspundă . . .
 Iubeam! Iubirea noastră a fost o fulgerare
 Ce scrie-o dungă 'n aer, străluce și dispare!

QUEBEDO

(ca mai sus)

Eu l-am convins pe socru din două trei cuvinte.
 El a zis „da“, firește, și, ca un om cuminte,
 Invadiat de-o lume, făr' să mai am habar,
 Mi-am luat de braț mireasa și-am dus-o la
 [altar . . .

CAMOENS

Ferică de iubirea ce-a fost încununată!

(Cu melancolie)

Eu n'am avut norocul! Ursita blestemată
 Ne-a despărțit, zuliară. Ea într'o săhăstrie
 S'a răslețit de lume, și moartea timpurie
 L-a veștejtit obrazii și-a stins'o ca pe-o floare.

(Cu însuflețire)

Pe mine însă viața m'a prins ca o vultoare!
 Sunau prin țară trîmbiți de-alarmă și eu drag
 Am alergat spre semnul făcut de negrul steag

Am asaltat Centa, și de-am scăpat de moarte,
Sînt făr'un ochiu de-atuncea . . .

QUEBEDO

Nici eu n'am avut parte
De-o viață mai ca lumea. Neîmpăcata soartă
A vrut să reposeze sărmâna mea consoartă.
Am plîns și eu ca tine și 'n urmă aîn uitat,
Căci avea zestre fata . . .

CAMOENS

Si eu m'am consolat.

Da, îmi aduc aninte, după ce-am fost rănit
Parcă revăd spitalul și cum stăteam lungit,
Legat tot în bandaje, cu noapte 'n jurul meu
Și'n mine întuneric, și-atunci — cum să spun
[eu —

Venea — ba nu, mai bine, cazù—nu, pluteală lin...
Venea, dar nu știu cine, și ca un duh divin
M'a străbătut în suflet, strălucitor ca para,
Și pașnic ca lumina cînd se coboară seara,
Dogorîtor ca sorii și dulce ca un plîns,
Părea cînd glas de tunet, cînd glas de harfă
[stîns,

Și eu eram un altul, deși eram tot eu!
 Tot mai înguste cercuri seria în jurul meu,
 Venea tot mai aproape, și nu știu cum, m'a dus
 Ca un vîrtej prin spațiu, sus, parcă tot mai sus,

(Pauză)

Si nu mai știu. (Pauză)

Și'n urmă, cînd m'am trezit din vis,
 Eu mi-am găsit pe-o filă întîiul cîntec scris,
 Si noaptea mea din suflet s'a 'mpoporat de stele
 Par'că golisem cupa nenorocirii mele;
 Iar sufletu-mi pe-aripa cîntării, avîntat,
 De tot trecutul jalnic atunci s'a desbrăcat.

QUEBEDO

Eu cum ți-am spus, amice, cu banii m'am
 [sbătut...]

I-am însutit prin mărfuri, am dat cu împrumut,
 Am învîrtit negoțuri și alte daraveri
 Iar azi sînt posesorul unei frumoase-averi...

(După o pauză)

Si ce-am făcut la urmă cu zilele? Nu știu.

CAMOENS

(povestind mai departe)

Eu am plecat în lume cu sufletul pustiu,

Lăsînd o cruce'n urmă, și-apoi am dispărut
 Din mijlocul acelor ce nu m'au cunoscut,
 Spre Indii mi-am luat drumul, ca Vasco-odi-
[nioară,

M'am dus acolo unde-i eterna primăvară
 Și-am făurit departe de țărmul meu natal
 Un cînt ce premărește tot neamul portugal,
 De-a mers pînă la Tage al cîntecului ecou
 Și al lui Vasco nume l-am re'nviat din nou,
 Și pîn' departe'n Thule, Luisiadele l-au dus...

QUEBEDO

Da, se svonea prin țară .. dar cîți bani ți-a adus ?

CAMOENS

(cu o mișcare mînioasă)

Batjocură și ură în schimb eu am avut!
 Cel ce-a cîntat strămoșii, mai bine-ar fi tăcut,
 Și-ar fi lăsat în pace divinii uriași
 Spre-a nu trezì mînia piticilor urmași!
 De aceea ei crezură că versul meu e-o armă,
 N'au priceput că-i numai un strigăt de alarmă;
 Pe ce-am pus preț, aceea s'a prefăcut dispreț
 Și patria lui însăși lovî în cîntăret!

QUEBEDO

(se ridică cîştigat de indignarea poetului)

CAMOENS

Nu-mi place să mă tîngui, căci tînguirea-i vană,
 Dar vezi, or'cît de tare-s, eu port în mine-o rană
 Ce sîngeră într'una, și-o simt și-acum fierbinte
 Arzînd nevindecată, ca să-mi aduc aminte
 De ceasul rău în care plecat-am în exil.

(Trece nervos pe dinaintea lui Quebedo)

QUEBEDO

(s'apropie și-i pune mâna pe umăr)

Ei dar păstrează-ți firea și nu mai fi copil!
 Cine nu speculează greșit? Cu toți greşim.
 O 'ncurci cîteodată, arare izbutim.

CAMOENS

Dar mai tîrziu norocul din nou m'a cercetat.
 Sebastian, pe tronul părinților urcat,
 Sî-a amintit de mine ce stam la închisoare
 Sî mi-a redat iar cerul și partea mea de soare,
 C'un gest a dat în lături zăvoarele pe uși,
 În sgomot surd căzură greoaiele cătuși,

Și-a răsărit în mine o nouă primăvară.
 Dar iată bate ora funestă pentru țară:
 Sebastian victimă a vitejiei sale
 Căzù luptînd eroic. O! zi plină de jale
 Care ne-ai dat lui Filip! O, ceas nefericit,
 De ce eu ție oare ți-am supraviețuit?

QUEBEDO

Da, tristă zi, și alte mai triste înc'au fost!
 Si mai cu seamă ție ți-a mers grozav de prost...

CAMOENS

Lumina ce-mi lucise aşa scurt timp s'a stins,
 Posomorît amurgul cu umbra-i m'a cuprins,
 Cinstit odinioară de toți, bogat eram—
 Acum rămas pe drumuri, nimica nu mai am—
 Aşa e roata lumii! Uitat de toți, bolnav,
 Imi rămăsese-un singur prieten: un biet sclav,
 Pe care îl cinstisem adesea ca pe-un cîne,
 Dar el rupea în două bucata lui de pîne
 Si-o împărtea cu mine; cînd am căzut la pat,
 El m-a'ngrijit, sărmanul, și nopoți de veghe-a stat.
 La el găseam o vorbă de dulce mîngăiere,
 Si-apoi cînd batrînețea i-a luat or'ce putere,

A'ntins în stradă mîna, cerșind fără rușine,
Pîn'ce și-a dat și viața, sărmanul, pentru
[mine . . .

(Cu recunoștintă adâncă, amintindu-și)

Sărmane cîne negru! — Să-i răsplătească
[Domnul!
Acei din groapă numai, pot ști ce dulce-i
[somnul!

QUEBEDO

(intors spre stînga)

Cred că venit momentul să-i spun ce am de
[spus.

(Face cățiva pași spre Camoens, tare)

Nefericit prieten, ce jalnic trai ai dus!
Ce slabă resplătire, vai, după atîta trudă!
Și flori aşa bogate — ce ironie crudă! —
Să dea astfel de roade! Tu, bardul ideal,
S'ajungi la bătrînețe să mori într'un spital!
Aşa te'ntorci acasă, tu care ai plecat...

CAMGENS

Asă mă întorc!

QUEBEDO

Ei, frate, mă uit la amîndoi,
 Și mă gîndesc la vremea lăsată înapoi
 Cînd ne-am pornit pe lume pe căi deosebite:
 Tu ai umblat prin stele — da, iartă-mă, iubite,
 Eu n'am crezut ca tine în visuri și păreri,
 Privește, 's-om cu stare. Am care cu poveri
 Pe drumuri, și galere pe marea 'ndepărtată! —
 Din ce'nălțimi la mine priveai tu altădată...!
 Eu n'am purtat pe frunte în veci cununi de laur,
 Și cred și-acum că visul nu se preschimbă'n aur!

CAMOENS

Pe-un negustor succesul îl pune în valoare,
 Dar sînt anume lueruri prea fine, pentru care
 Balanță nu există... Cum oare crezi că totul
 Se măsură pe lume cu fundul său cu cotul?
 De vrei, de foi de dafin vorbește cît îți place,
 Dar frunzele de laur tu lasă-le în pace!

(Cade în melancolie)

QUEBEDO

(a parte)

De tagma mea se leagă ?! Pe viul, Dumnezeu !

Vin tu la mine numai, să fiu la largul meu,
Să ţi-oiu plătì eu ţie!

(Cu un ton prefăcut)

Camoens! cer iertare.

N'am spus-o să te supăr și de cumva îți pare.
Că te-am rănit, ascultă! Vrei tu să-mi faci
[plăcere ?

Ieși din spitalul asta! De ţi-am vorbit de-avere,
E că nutresc nădejdea că vei veni la mine.
Am încăperi destule și îți va fi mai bine
Decât aici! M'auzi tu, Camoens? Spune? Da?

CAMOENS

(îngindurat și neliniștit)

Ce spui tu? Cum? Se poate? La tine?

QUEBEDO

Casa mea

Îți stă deschisă. Haide! Vrei oaspete să-mi fi?

CAMOENS

Eu, oaspete? Cui? Tie! Crezi tu?... Nu, ce
prostii!

Ştiu că ai gînduri bune ! Dar nu, îți mulțumesc !
 (Îi întinde mîna mișcat)

Sînt fericit și-aicea, și-aicea tot trăiesc !
 Prisosul mesei tale dă-l la săraci mai bine.
 Așa mi-am vrut eu soarta și-așa mi se cuvine...
 La ce să-ți calc eu pragul, să-ți cad povară ție,
 Nici eu să nu mă bucur,—că eu n'am bucurie !

QUEBEDO

(mai stăruitor)

Tu, o povară, mie ? Nu ! Un prieten bun
 Ca tine ? Dimpotrivă, cinstit de vrei să-ți spun,
 În casa mea cu sfatul mi-ai fi de mult folos...

CAMOENS

(zîmbind cu resemnare)

Eu, de folos ? Eu, sfaturi ? Eu, bietul visător,
 Ce nimănuia pe lume n'a fost de ajutor
 Si m'am slujit pe mine cu-atît folos ?...

QUEBEDO

Ei, frate !

Ascultă-mă mai bine și o să-mi dai dreptate !
 (Cu mîinele pe umerii lui Camoens)

Am un copil, nădejdea întregei mele vieți,
 Si l-am crescut cu grija, nu ca pe alți băieți.

Mi-l și vedeam cu mintea crescînd avutul meu,
 Zidind pe temelia pe care-am pus-o eu;
 Cînd uite că, deodată, cuprins de-o nebunie,
 Le-a dat deoparte toate și nu mai vrea să știe
 De tatăl său, de-avere, relații excelente,
 Nu — pînă'n gît s'afundă acum în pergamente,
 Nimic din ce-i pe lume nu-l mai interesează
 Si scrie toată ziua la versuri și visează! —

CAMOENS

(rizînd)

Deșertăciunî!

QUEBEDO

Așa e! Si eu i-am spus la fel
 Dar unde-i chip acum să te 'ntellegi cu el ?
 De cînd a 'ntrat în slujbă, la muze...

CAMOENS

(rizînd)

Toți visează
 Dar toți visează numai !

QUEBEDO

Intr'una aiurează,

Degeaba-l rog într'una. Si nu stiu ce să fac,
Căci boala asta-mi pare că-i boală fără leac.

(Căutind vorbele potrivite)

Dar totuși — dacă dînsul — cum zic, ar fi să vadă
Cum ți-au *plătit* ei ție — să te-aibă ca doavadă,
Pe tine, da, pe tine, supremu-i ideal,
Pe marele Camoens să-l vadă 'ntr'un spital,
Atuncea . . .

CAMOEEES

(pricepînd, cu o ironie amară)

Să mă vadă! Trimete-mi-l! Să vie!
Si las' că am să-l vindec de această nebunie!
Eu, prostul, care traiul netreбnic și-l defaimă,
Văd c'am ajuns acuma ca un subiect de
[spaimă...]

QUEBEDO

(plin de speranță)

Si ai să faci tu asta? Să-l sfătuiești de bine?

CAMOENS

(hotărît)

L-oiu sfătuì, cum trebui, trimete-l dar la mine.

QUEBEDO

(arată spre ușa din stînga, în fund)

Atunci îl chem, îndată. E chiar aice, jos
 Primește-l și-i vorbește. Și-apoi te-om luă frumos
 Și'n casa lui Quebedo vei merge. Spune, vii ?

CAMOENS

(refuzind)

Om mai vedea noi! Lasă! Mergi sănătos!

QUEBEDO

Că nu te las! Cu bine!

Să știi

(Aparte, în treacăt)

Da bine l-am adus ?

Cind Perez s'a convinge de cele ce i-am spus,
 De vrea, poate să-și dee și dughul, ce-mi mai
 [pasă !

(Pleacă prin fund, ușa din mijloc)

SCENA A TREIA

CAMOENS

(se aşează la mescioară înclinînd capul și se înfioără)

Mi-e frig! Simt cum mă lasă treptat-treptat
 [puterea,

Amurgu-mi împinzește cu umbra lui vederea!
 De ce mă prinde frigul? Să fie moartea oare
 Ce vine ca să-mi dee suprema sărutare?
 M'au părăsit cu toții și singur mă apropii,
 Nesprijinit de nimeni de marginile gropii.
 Mai fericit acela ce nu s'a abătut
 Din căile știute de toți și nu a vrut
 Să-și taie drum el însuși . . .

(Pauză)

El, cînd e scris să moară,
 Cu dragoste pioasă ai săi îl împresoară,
 Tihnit inclină fruntea și împăcat se duce,
 Căci are cine-i pune pe piept mîinele cruce
 Și cine să-i închidă pleoapele 'nghete!

(Cu renunțare)

Dar eu, rătăcitorul! O vis înșelător,
 Eu m'am răznit pe lume și singur am să mor!

Cînd m'a cuprins furtuna pe ape'ndepărtate,
Şi-a fost ca să-mi fărîme de-o stîncă biata navă,

(În manuserisul Luisiadelor și-l ridică în sus)

Tu mi-ai redat putere în clipa cea grozavă:
Ca să te scap pe tine, răscumpărînd uitarea,
Nu te-am lăsat din mînă și m'am luptat cu

[marea,

Lăsînd să-mi piar'avutul în vălmășagul spumii:

(Arată manuserisul)

Voi însă, Lusiade, ați fost păstrate lumii!
Nefericite cînturi, cunună blestemată,
De dragul vostru nu mai eu am luptat odată,
Şi-am renunțat la toate măruntele plăceri,
Spre-a recunoaște-acuma că tot ce poți să ceri
Viații, ca pe lume să poți fi fericit,
E-a nu rîvni nimica, spre a nu fi rîvnit?

(După o pauză cu un flori)

Iar mă cuprind fiorii! Mi-e frig... Camoens
[moare!

Şi zimenea nu vine în ceasul ăsta mare
Să-i dea o mingîiere. — O noapte e trecutul
Şi noapte viitorul; de-abia se ține lutul.
Praf s'a ales din toate: credințele-s pierdute,
Cununile de laur în pulbere-s căzute...

(Ridicindu-se cu inflăcărare)

Ce i-am cerut eu vieței și ce mi-a dat ea mie?
 Ce-a fost, la urma urmei decât o nebunie?
 Himera ne'ndurată, ce-mi da într'una pinteni,
 A dispărut ca fumul ce piere la respinteni;
 Dar a avut dreptate și adevăr a zis:
 Că sterp rămîne pomul ce l-ai sădit în vis!

(Cade istovit în jelt. Ușa la stînga, în mijloc, se deschide. Perez intră grăbit. Se 'ntunecă din ce în mai tare).

SCENA A PATRA

CAMOENS, PEREZ.

PEREZ

(în prag)

In chilioara asta-i; aşa-i precum mi-au zis...

(In extaz)

El este, da, el este! Aşa-i vedeam în vis
 Sublima lui figură; dar totuși, mai senină,
 Şi dulcea lui privire mai plină de lumină;
 Şi înclinata-i frunte mai mîndră, mai semeată!
 Oricum ar fi, tot el e! Şi dacă trista-i viață
 La'neovoiat, văd totuși pe luciul feței pale
 Pecetea genială a cîntecelor sale!

(Inaintînd în față lui Camoens, cu adîncă venerație)
 Don Luiz de Camoens! Salut!

CAMOENS
(liniștit și măsurat)

Cine-mi vorbește ?

PEREZ

E fiul lui Quebedo și Perez se numește !

CAMOENS
(pe ginduri)

Tu, fiul lui Quebedo ?

PEREZ
(cu bueurie)

Da, maistrul meu iubit !
Sint fiul lui Quebedo, cum spui, și am venit
După îndemnul tatei ca să te iau la noi !

CAMOENS
(ridică mâna în semn de răspuns)

PEREZ

Vin poate prea de vreme ?

CAMOENS
(cu privirea țintă la el)

Nu, încă nu-i tirziu !
Apropie-te dară ! Și-ascultă cît sint viu !

PEREZ

(se supune)

CAMOENS

(grav)

Stă cheruvimul morții între noi doi, și ceasul
 Mult așteptat de mine acum zorește pasul!
 Eu am să mor, ascultă deci păn' mai sînt în
[viață]
 Și vorba mea din urmă păstreaz'o ca povăță.

PEREZ

(cu teamă și totuși demn)

Să mori tu ? O ! Camoens, nu, asta niciodată !

CAMOENS

(afirmînd din cap)

Ascultă-mă, copile, căci vremea-i măsurată !
 Vrei să slujești altarul ce l-am slujit și eu ?
 E drept ce-a spus Quebedo ?

PEREZ

Pe viul Dumnezeu,
 E-adevărat, stăpîne !

CAMOENS

Gîndește-te ce-alegi,
 Știi tu că viața 'ntreagă de-apururea ți-o legi ?
 Gîndește că ai zile și sufletu-ți, străin
 De lumea asta încă, e-atras spre ce-i dîvin ;
 De aceea poezia tu o rîvnești și-o ceri,
 Că sufletu-ți purcede, ca dînsa, tot din cer.
 Căci a dorî e una și alta-i a putea,
 Nu-i dat or'cui pricepe, să poată și creia,
 A presimtî nu 'nseamnă că ai găsit...

PEREZ

Știu bine
 Că de primesc cu toții, nu dăruiește-or'cine !

CAMOENS

Așa e, da; de aceea în suflet tu ți-o scrie;
 Deci or'sice se cheamă, o vanitate fie,
 Sau chiar copilărescul imbold de-a imita,
 Ori singele ce-aleargă umplînd inima ta,
 Sau poate numai nervii întinși peste putere,
 Nu te'nșela. Căci arta cîntării de se 'nvață, —
 Pe un poet natura îl cheamă la viață.
 Faci totul prin voință, dar geniul se naște,
 Din ceruri el purcede și Ceru-l recunoaște !

PEREZ

(după o scurtă pauză)

Nu despre cel ce-i astăzi pot să-ți vorbesc eu; dar
 Pe-acel ce va să vie îl văd aşa de clar!
 Ca un copil cuminte eu am crescut visind,
 Şi n'aveam bucurie decît atuncea cînd
 Puteam citi în tihna; privind adînc în mine,
 Umblam ca orb prin viaţă şi nu-mi găseam

[un loc,

Şi singurul tovarăş de visuri şi de joc
 Mi-era poleiul lunei în nopţile senine;
 Tăcerea pentru mine avea un tainic glas,
 De sgomotele zilei străin eu am rămas,
 Iar inima-mi ursuză s'a răzleştit de-ai mei,
 Eram în vîrst'aceea cînd nici nu ştii ce vrei...

(Insuflat şi cu înăltare)

Dar am cetit atuncea Lusiadele-ti divine,
 Şi-atunci ca o lumina s'a revărsat în mine,
 Simtirea mea ascunsă cum se deschide-o floare
 Ce a tînjit la umbră, a înflorit la soare!
 Pierise îndoiala, nu mai eram acel
 Copil fără voinţă! Pe urma lui! *Ca el!*
 Mi-a scris o mînă 'n suflet cu litere de pară
 Şi parcă mii de glasuri deodată îmi strigăra

Ca el! Ca el! Păšește-i pe urmă-i ne 'ncetat.
Răspunde-acum, stăpîne, de sănt sau nu chemat?

CAMOENS
(prietenos, cu bună-voință)

Pe Dumnezeu! Ai spune-o — căci ochiul tău
[străluce!]

Se poate... însă totuși — ești încă la răscruce,
Ursita îți suride, urmează o în tot locul,
Și crede-mă pe mine, ascultă și socoate:
Nu trece pragul casei poetului, norocul!

PEREZ

Să pot să ajung ca tine, și mă lipsesc de toate!

CAMOENS
(pe un ton părintesc)

O, orb ce ești! Mărirea te cheamă aşa dar!
(Se ridică)

Ți-e dor să simți pe timplle cununa de stejar,
Dorești să ai pe frunte un diadem de stele!
Dar frunzele se scutur și stelele pălesc:
Vezi ce mi-a dat mărirea în schimbul vieții mele!
Acei ce fără vîlvă viața și-o trăiesc,
În liniște ei numai sănt fericiți pe lume
Și prea puțin le pasă de n'au lăsat un nume!

PEREZ

(sever)

O am văzut alături de-atîția falși eroi,
Cununa celui vrednic svîrlită în noroi!

(Solemn)

Or'cît aş fi de tînăr, mărire nu mă 'ncîntă,
Spre alte culmi simţirea şi mintea mea s'avîntă!

CAMOENS

(ironic)

Ştii alte culmi dincolo de glorie şi aur ?
Ce vrei tu ? Si ce cauţi ?

PEREZ

De ani ca pe-un tezaur
Eu mi-am păstrat în suflet încjis secretul meu,
Dar ți-l voi spune ție, cel uns de Dumnezeu.
Nu lauri, nici mărire, nici fericire cer:

(Cu înalțare)

Voiesc să fiu aripa ce stăruie spre cer,
Vreau să fiu geana roșe ce-anunță aurora.
Voiesc s'aprind în suflet simţirea tuturora
Din propria-mi văpaie ce-o simt arzînd în piept;
În certele din taberi s'arunc cuvîntul drept;

Nu-s friguri, nici orbire, dar simt ce sînt în
 [stare
 Si că aceasta este suprema mea chemare!

CAMOENS
 (cu melancolie)

O vis al tinereții pe-aripi de serafim,
 Cît de străin de lume e-avîntul tău sublim!

(Către Perez)

Vrei să îneveți pe oameni spre cer să 'ntoarcă
 [fața ?

Si să le-aprinzi simțirea ? Dar poți aprinde
 [ghiața ?,

Poți să trezești c'un sunet pe surdul din născare ?

PEREZ
 (cu fruntea ridicată)

Tu ai făcut-o asta ! Da, tu ai fost în stare
 Să faci minunea asta ! Nici cînd n'am fost
 [ca azi.

Increde-te în mine, că simt ca 'ntr'un extaz
 Că Dumnezeu vorbește acum prin gura mea,
 Tu ai svîrlit scînteia în suflete, și ea
 S'a strecurat în inimi, sburînd din loc în loc:
 Pîn' s'a aprins și arde acuma ca un foc :

In mii de oameni astăzi trăiește al tău cînt!
 Și poate să se'ntoarcă pămîntul în pămînt,
 Căci cîntecele tale vor viețui în veci:
 Nu iei decît pămîntul în lumea'n care treci!

CAMOENS

(atins de vorbele lui, aparte)

Aprinși îi sînt obrajii și ochii lui de foc!
 În vorba lui răsună un glas de prooroc
 Ce-mi răscolește'n suflet întreg trecutul meu!
 Să fie dînsul solul trimis de Dumnezeu?

(După o pauză, întunecat)

In zile viitoare privirea ta plutește,
 Dar uite ce-i prezentul!

(Cu mîinele împreunate pe piept)

Eu sînt aci, privește!
 Acesta-i cîntărețul Lusiadelor! Eu sînt!
 Vezi unde se sfîrșește cel mai mareț avînt,
 Răsplata-i sărăcia și moartea 'ntr'un spital!

(Părintește)

Asculta-mă, renunță la or'ce ideal!

PEREZ
(gata de jertfă)

Eu! Niciodată! Dacă mizeria-i răsplata
 Acelui bun și vrednic, atuncea eu săt gata
 De jertfă, căci atuncea mizeria i-o fală
 Si spinul se preface cunună triumfală,
 Si e un raiu spitalul! Să fiu Camoens eu,
 Să pot din letargie treză poporul meu,
 Să pot svîrlă o rază asupra unui veac,
 Si-atunci puțin îmi pasă că voi mură sărac
 Si nebăgaț în samă, de voi fi fost ca tine!

CAMOENS

(cu tărie)

Pe umbra funerară ce-asupră-mi simt că vine,
 Pe dulcele și-amarul vieții ce-am trăit,
 Pe zeii toți pe care visind i-am bănuit,
 Pe visurile mele și tot ce-mi este sfînt, —
 Tu ai o datorie și-un drept pe-acest pămînt,
 Pe tine nu te mînă ambiția deșartă,
 Nici vana strălucire în visul tău de artă,
 Ești un trimis din ceruri, tu nu te însăşimîntă
 De-acest pămînt nevrednic, tu ești făcut să cînți
 Si să ajungi pe culme, o, inimă curată!

PEREZ

(căzîndu-i la picioare)

Zici tu că voi ajunge ? O spune-mi înc'odată !
 O spune-mi drept ! Răspunde !

(Apucîndu-i mîna)

Voi fi eu un poet ?

CAMOENS

(atingîndu-l pe creștet)

Tu ești ! Urmează-ți drumul ! Da ești, eu ti-o
 [repet !

Și-or'care-ți este soarta, și or' cît de greu Cal-
 [varul,

De vei simți arare că prea e plin paharul
 De chinuri, ceasul ăsta să ți-l aduci aminte,
 Gîndește-te că vorba și duhul tău fierbinte
 A risipit o clipă întunecata ceață

Din ochii lui Camoens, că el, plecînd din viață,
 Cuprins de îndoială a re'nviat prin tine,
 Și în avîntu-ți tînăr s'a regăsit pe sine :

Vezi mîna asta rece ce se ridică 'ncet

Și te binecuvîntă, sfîntîndu-te poet !

Să ți-o aduci aminte ! Și-acuma du-te ! Viață
 Te cheamă ! Mergi la luptă ! Și fii tu dimineață
 Căci eu acu-s amurgul și soarele meu moare !

(Se așează în jetul din față)

PEREZ

(se ridică cu ochii înflăcărăți)

Nu, cîntecelle tale rămîn nemuritoare!
 Camoens, pe-al tău nume e scris *eternitate!*

CAMOENS

Mă fac un trup cu dînsa! O simt, da, ai
 [dreptate.

Am fost poet și-atîta, dar am rămas întreg,
 De ce-mi plîngeam eu soarta, acumă nu'nteleleg,
 Cînd chinul este însuși o binecuvîntare,
 Si Dumnezeu îl pune în or'ce suflet tare
 Căci numai prin durere poetul prinde glas!
 Ce-am fost întotdeauna acelaș am rămas,
 Gîndirea-mi aruncată n'a fost cenușă'n vînt,
 Si va trăi de-aceea dincolo de mormînt!
 Pot să pășesc în fața Celui Înalt de-acum:
 A încolțit sămînta ce-am aruncat-o 'n drum

(Cu înflăcărare)

Si visurile mele se fac eternitate!

PEREZ

Ce vii mai lard a tale priviri înflăcărăte,
 Stăpîne!

CAMOENS

Al meu suflet aripele-și întinde
Și din adîncul ăsta de neguri se desprinde!
Mă'naltă...

(Se ridică din jet susținut de Perez, o muzică molcomă începe în orhestră, soarele în amurg se re-sfringe din dreapta, înnecînd chilia)

CAMOENS

(ca un visionar)

Simt acuma cum tot mai sus s'avîntă,
Cum sferele 'n rotire armonioase cîntă!
Mă 'ntîmpină cu freamăt al spiritelor cor!
Lumină văd! Tot cerul e-un astru orbitor!
Privirea mea s'afundă în yremi ca 'ntr'o vil-
[toare,
Mărgele-s ale vieții clipite trecătoare!
Tot cerul se deschide și îngerii coboară!
Un chip iubit odată îmi strălucește iară,
Un luminos luceafăr după o noapte lungă!
Ea 'ntinde o cunună pe fruntea mea s'ajungă —
Văd steagul țării mele în falduri cum o 'm-
[bracă...
O țară, slavă tie! Si neagra noapte dacă

Te-acopere acumă, cînd ceasul o să bată,
Te vei trezî mai mîndră de cum erai odată . . .

(Muzica începează treptat.)

(Urmărind visiunea)

Cum, vrei să mă lași iarăși ? O ia-mă sus,
[cu tine !

Cîntați ! Incepeti iară, o armonie divine ! . . .

Cad lanțurile ! Dați-mi lumină ! Vreau lumină !

(Cade în jet neinsuflețit, dar cu figura luminată,
sprijinit de Perez).

